

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת מקץ

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת מקץ

מפתח העניינים

ויהי מקץ שנתים ימים - דרך היצר להפיל תרדמה על האדם / איזהו חכם הרואה את הנולד / טובה מרדות אחת בלבד של אדם / כחו של חינוך / אחריותנו לקדש שם שמים בכל מקום ובכל זמן / עבודתנו בימי החנוכה / בדבר הקלוקל שם יהא התיקון

מפתח חידושי תורה

- א. בענין פרעה שנתן את אסנת אשה ליוסף..... יח
ב. בענין אסנת בת פוטיפר..... כ

מפתח חידושי הלכה

- כח. בענין נר חנוכה אי בעי כלי..... כד

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין לזעוק בעת צרה שלא תבוא על הציבור..... כו
ב. בענין תשובת אנשי נינוה..... כז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

ויהי מקץ שנתים ימים - דרך היצר להפיל תרדמה על האדם

בעזרת ה' יתברך, נראה להתבונן בפרשת השבוע, ובענינא דיומא, ימי החנוכה.

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם והנה עומד על היאור. הגמרא אומרת (יומא לח): 'ראה הקב"ה שהצדיקים מועטים, עמד ושתלן בכל דור ודור'. הצדיקים הם סחורה יקרה, ולא מצויה. למצוא אדם שנהפך להיות איש צדיק וירא שמים, שכל עבודתו ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו וכל מגמתו היא לעשות נחת רוח לבורא יתברך, צריך חיפוש הרבה, ואינו שכיח. ולכן לא היה אפשר לשים את כל הצדיקים בדור אחד, כיון שאם כך, מה יהא על שאר הדורות!? על כן עמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור. בכל דור שתל הקב"ה צדיקים שיהיו המגנים על הדור.

במדרש אמרו רבותינו (רות רבה ד, יב), 'ויאבדו כלי מלחמה - אלו הצדיקים'. מפני שהלוחמים האמיתיים בעבור כלל ישראל, אלו הם הצדיקים שבכל דור ודור.

אחד הצדיקים המפורסמים הללו לפני כמאתים שנה, היה האדמו"ר הקדוש רבי מאיר מפרימישלאן זצ"ל. יש עליו ועל צדקותו, על מעשיו הנפלאים ועל מופתיו הנוראים - עובדות רבות מספור, ואפשר לדבר ולספר עליו הרבה. עליו ספרו, שפעם חלתה בתו בחג הסוכות. החולי החמיר והכביד עליה, ולאט לאט ראו שאין לה עוד מזור, וימיה קרובים. באו אל אביה רבי מאיר, ואמרו לו, תשמע כבוד הרב, מצבה של הבת שלך קשה ביותר, וזה ענין של כמה שעות או ימים עד שתסתלק מן העולם.

רבי מאיר שמע את זה ופנה אל הקב"ה ואמר, 'רבונו של עולם, אני נמצא עכשיו בחג הסוכות שיש בו מצוה לשמוח 'ושמחת בחגך', ועכשיו ספרו לי מה שעתיד להיות עם בתי, והלא הגמרא (ברכות ל"ג ב', נ"ד א', ס' ב') אומרת 'חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה', ודרשו שהכוונה שעל האדם לקבל את הרעה בשמחה כמו שמקבל את הטובה'. 'ואני', אמר הצדיק רבי מאיר זצ"ל, 'אכן מקבל את זה בשמחה, אבל הלא קיימא לן שאין מערבין שמחה בשמחה... ואם כן, אני נכנס כאן לספק בהלכה, שמצד אחד יש לי את המצוה של השמחה בחג, ועכשיו מתרגשת ובאה עלי שמחה נוספת...'.

רבי מאיר מפרימישלאן לא אמר את זה בתורת צחות וחיידוד או הלצה. חלילה! רבי מאיר באמת הרגיש ככה וזו היתה טענתו, ואכן משמים פטרו אותו מאותו הספק של אין מערבין שמחה בשמחה, והבריאה הבת.

וכך דרש רבי מאיר מפרימישלאן את הפסוק שלנו, 'ויהי מקץ', 'קץ' זהו סוף, וכמו שביאר כאן התרגום. וכל אחד ואחד בסופו של דבר 'ויהי מקץ', מגיע עת מועד סילוקו מן העולם, זמן שעולה נשמתו חזרה לשמי מרום, לעמוד לפני בית דין של מעלה. ועל כל אחד

לדאוג שלא יהיה חלילה מצב כזה שכאשר זה יקרה הוא ימצא את עצמו שהוא בן 'שנתיים ימים', הוא אינו בן שמונים כאשר סבר, אלא רק בן שנתיים. איך יתכן ? - 'פרעה חולם', את כל החיים שלו הוא עבר בחלומות, בזבו והוציא את כל זמנו לבטלה.

אם אדם לא תופס את עצמו בידים ומשעבד את עצמו לה' יתברך יום יום, הוא יכול לעבור את כל חייו בגדר של חלום. אכן, בודאי מעת לעת הוא מקיים איזו מצוה, בא לשיעור תורה ונותן צדקה, אבל עדיין הכל הוא במסגרת של חלום, חלום בהקיץ, ואם נקבץ ונאסוף ונכלול את כל עבודתו במשך כל ימי חייו, נגיע רק לכשנתיים ימים.

היצר הרע אלוף בדבר הזה, והוא יודע איך להרדים את האדם מעבודת ה', ולתת לו לישון ולישון. וכשאדם מגיע לסוף ימיו ומתעורר מן החלום, הוא מגלה להפתעתו שאין לו אלא שנתיים ימים, ואת כל חייו בזבו לריק. הסטייפלער זצ"ל כותב באחד מן המכתבים: מה אדם לוקח אתו לאחר אריכות ימיו ושנותיו? - רק את אותם הזמנים שהקדיש לצורך נשמתו ועסק בהם בתורה ומצוות. רק אותם הוא נוטל עמו. אבל את כל שאר הדברים, כל ההנאות וכל התאוות, כל אלו ישא הרוח ולא נותר מהם דבר.

הדבר הזה הוא מושכל פשוט וכל אחד מבין אותו, ואף על פי כן זו עבודה קשה שלא לתת ליצר להרדים אותנו ולתת לנו לשגות בחלומות. ועלינו להיות עירניים כל הזמן, עירניים בעבודת ה', לאסוף ולסגל לעצמנו כל הזמן עוד תורה ועוד מצוה.

בהמשך הפרשה, נראה דרגה עוד יותר גרועה בחלומות. הפסוק אומר 'ויקץ פרעה והנה חלום', פרעה ראה מה שראה בחלומיו והתעורר מזה, ולאחר מכן 'וישן ויחלום שנית'. גם דברים כאלו קורים, שלפעמים בן אדם מתעורר כבר מן החלום, הוא אומר לעצמו 'מה יהיה אתי, ומה יהיה הסוף?!' 'אני מוכרח להתעורר'. 'ויקץ'. הוא מתעורר מן החלום. אבל לאחר מכן היצר הרע שוב מרדים אותו, 'וישן ויחלום שנית', הוא שוב הולך לו לישון.

לכן אמר הפסוק (תהלים כד, ג) 'מי יעלה בהר ה' ומי יקים במקום קדשו'. לא די בזה שאדם עולה בהר ה', אלא צריך שיהיה לו קימה, שיהיה לו קיום וחיוזק כל הזמן בהר ה', כי אם לא כן, יתכן שאחרי שכבר התעורר וכבר תפס את עצמו בידים, שוב הוא חוזר לתרדמתו. זו היא דרכו של היצר הרע לתפוס את האדם, ועל האדם להיות חכם הרואה את הנולד, ולא לתת ליצר להרדים אותו.

איזהו חכם הרואה את הנולד

וזהו מה שאומר יוסף לפרעה אחרי שפתר לו את כל חלומותיו, ואחרי שביאר לו כי עתידים לבוא על ארץ מצרים לבדה שבע שנים ושל עושר ולאחר מכן יבואו שבע שנים של רעב ומחסור עצום, נותן לו יוסף עצה ואומר: 'ועתה יראה פרעה איש נבון וחכם

וישיתוהו על ארץ מצרים'. תקח איש חכם ותמנה אותו על כל הענין הזה של אסיפת המזון והעושר, ושמירתו לימי הרעב.

שאל רבי אליהו לאפיאן זצ"ל, למה זה יוסף אומר 'ועתה יראה פרעה איש נבון וחכם', הלא בשביל לקיים את העצה של יוסף לא צריכים לכאורה איש נבון וחכם, אלא איש שיודע פרק בארגון, שיסדר את כל האיסוף של המזון וכל החלוקה שלו לאחר מכן. למה צריכים איש נבון וחכם?! אלא, ביאר רבי אליהו לאפיאן, צריכים אנחנו לתת את הדעת ולצייר לעצמנו איך היתה שם המציאות. באו על מצרים שבע שנות שובע, ולא סתם שובע, אלא בריבוי עצום ורב. וכי משהו יעלה על הדעת לאסוף עכשיו מזון לשמור אותו לימי הרעה? - אף אחד לא. תמיד כאשר יש תקופות של ריבוי עצום, יש גם בזבוז עצום. ואם תאמר לאחד, 'תשמור קצת', הוא משיב לך, 'בשביל מה לשמור?!' - מחר יהיה עוד הרבה יותר'. לכן אם היה פרעה לוקח איש שיודע פרק בארגון ובסידור, הוא לא היה מועיל כלום, מפני שהוא היה אומר לך 'בשביל מה לדאוג, תראה כמה שפע יש'.

לכן אומר יוסף לפרעה, עליך לבחור מישהו שהוא 'איש חכם ונבון'. מי הוא החכם? - 'איזהו חכם הרואה את הנולד'. רק איש חכם יוכל להתבונן ולשער ולתאר לעצמו כבר עכשיו בימי השובע, איך עתידים להראות שבע שנות הרעב, ואז הוא יכול להתכונן כראוי מבעוד מועד ולפעול בכל הכלים שעומדים לרשותו כדי למנוע את הצרה שעתידיה להתרגש.

זה המוסר השכל שעלינו ללמוד. אסור לנו להיות בגדר 'חולמים' מפני שעלינו לראות את הנולד. על כל אחד לשאול את עצמו, 'בשעה שיקחו אותי אחרי מאה ועשרים, מה אני אקח אתי?!' ואם אדם מתעורר מזה ומנצל את זמנו לאסוף עוד תורה ועוד מצוות אשריו ואשרי חלקו, אבל אם הוא יחלום, מה יהיה בסופו? ובנקודה הזו היצר הרע מתאמץ מאוד מאוד, להטעות ולבלבל את האדם, להרדים אותו ולהשכיח ממנו את הנולד.

בספרי המוסר, הביאו מעשה, שפעם אחת היתה מלחמה עקובה מדם בין שתי אומות, שנמשכה זמן רב. מי שבקי בספרי ההיסטוריה ודברי הימים, יודע שבדורות הראשונים לפעמים מלחמות היו יכולים להמשך אפילו עשרים ושלשים שנה. יום אחד, כיון שראה אחד מהמלכים שהמלחמה הזו מכלה כל חלקה טובה במדינתו ללא תוחלת, עמד והכריז שהוא מחפש אדם חכם מהממלכה, שיבוא ויתן איזו עצה טובה ומועילה איך כבר אפשר לגמור את המלחמה הזו שנמשכת שנים על גבי שנים, והאדם הזה שיבוא ויתן עצה טובה, לא יקופח שכרו ויקבל מתנה נפלאה. תהיה לו הזכות להכנס לבית הגנזים של המלך, ובמשך חמש דקות יוכל לקחת כל מה שירצה משם.

ובאמת, לאחר כמה ימים הגיע איזה אדם לארמון המלך, ואמר למלך שיש לו רעיון איך אפשר להגיע לעמק השווה עם האומה השנייה, ואיך אפשר להגיע איתה לשלום

מבלי לאבד דבר. ואכן בדקו את דבריו וראו שהיא עצה טובה והגונה, עשו כפי דבריו ונעשה שלום בין האומות. הגיע אותו אחד אל המלך ואמר לו, הלא הבטחת שמי שיתן עצה טובה יוכה להכנס לבית האוצרות ויוכל לקחת כל מה שירצה, ו'מלכותא דאמר דעקר טורא - עקר טורא' (ב"ב ג:), מלך לא חוזר בו, ואפילו אם הבטיח שיעקור הר, עליו לעקור את ההר. היום בזמנינו הם מבטיחים, ואחר כך אומרים, נכון שהבטחנו, אבל לא הבטחנו לקיים... אבל בזמנם כל מה שהיה אומר המלך, לא היה שב ריקם.

המלך לא ידע את נפשו. מצד אחד הוא צריך לקיים את דיבורו, אבל מצד שני התחיל המלך חושש, אם האיש הזה יכנס אל בית האוצרות ויוכל לקחת כל מה שלבו חפץ במשך חמש דקות, הוא יוכל לקחת משם את כל האוצרות שגנזו שם אבותיו ואבות אבותיו, דברים אשר ערכם לא יסולא בפז. קרא המלך ליועצים שלו ושאל אותם לדעתם, מה אפשר לעשות. עמד אחד היועצים ואמר לו, אדוני המלך, יש לי פתרון נפלא בשבילך. תשמע לי, אני מכיר את האיש הזה, והוא חובב מוזיקה מאד. אנחנו נעמיד בכניסה לבית האוצרות את התזמורת הכי טובה במדינה, וכשהוא יגיע אל בית האוצרות התזמורת תפתח במגינות ערבית, וכשהוא ישמע את המוזיקה הנפלאה הזו, הוא ישכח מהכל ויעמוד ויקשיב לתזמורת.

קיבל המלך את העצה, וכך היה. הביאו את התזמורת הכי מעולה והכי טובה שהיתה שם במדינה ביום המיועד, וברגע שאותו אחד הגיע לבית האוצרות ופתח את דלת הכניסה, פתחה התזמורת בשלה, והאיש הזה ששמע פתאום את המנגינות הערבית נעמד על מקומו המום, והחל בוחן את התזמורת ואת כלי הנגינה הרבים. אחרי שתי דקות הוא התעורר ואמר לעצמו, 'יש לי רק עוד שלוש דקות ואני מוכרח לרוץ לאסוף קצת אוצרות, מרגליות ויהלומים!' הוא רק התחיל לפסוע, ומיד הוא שומע שיר חדש מהתזמורת והפעם עם כלי נגינה חדשים, שירים ערבים אשר לא שמעתם אוזן. הוא אמר, כזו מנגינה אני חייב לשמוע, אשמע קצת ואמשיך.

עברו שתי דקות והאיש אומר לעצמו, 'אקשיב רק עוד רגע אחד ואלך לחפש את האוצרות', אך לפתע התזמורת פוסקת ומישהו תופס בעורפו ואומר לו, 'ידידי, חלפו להם חמש דקות, צא מכאן'. והוא יוצא משם שבור ורצון, כאשר כל התוכניות שהיו לו מה יעשה עם הכסף והעושר הרב שיפול בחלקו הלכו להם לטמיון.

אמרו בעלי המוסר, האיש הזה? - זה אנחנו! אדם מקבל שבעים ושמונים שנה כאן בזה העולם, וביחס לחיי נצח השנים האלו הם אפילו לא כחמש דקות. והקב"ה אומר לאדם, הנה לפניך בית האוצרות, אתה יכול לקחת כל מה שאתה רוצה. ויותר מזה, בשונה מאותו אחד שנכנס לבית האוצרות ומבלי להתכונן מראש ובהפתעה גמורה התחילה התזמורת לשיר ובלבלה אותו, אנחנו קבלנו מראש את הידיעה על היצר הרע שאורב לפתחנו,

וכל דברי אבותינו ורבותינו מלאים באזהרות, 'הזהר מהיצר האורב לך ומחפש להרדים אותך, תן את הדעת עליו והשמר ממנו!' אבל אם אדם הולך שבי אחרי התזמורת, מה יהיה בסוף, עת יקום מן החלום?! כמה צער וכמה עגמת נפש יהיו לו.

זה מה שמלמד אותנו יוסף. עלינו להיות בגדר של 'איש חכם ונבון', לראות את הנולד. וכי אדם בגיל שמונים ישים את זה על לבו ויאמר, 'איפה הייתי עד עכשיו?!' - עכשיו זה הזמן! ספרו על הגר"א זצ"ל שקודם פטירתו ראו אותו בוכה. התפלאו כל הנוכחים, רבינו, למה אתה בוכה?! והלא כל חיך היית עובד אלהים נורא, לא בטלת תורה מימך, ולשמוח יש לך! תפס הגר"א את הציצית שלו, ואמר, על דא קא בכינא. כאן על ידי כמה קופיקות, כמה פרוטות, אדם לובש ציצית ומקיים אלפי מצוות בכל יום. ולפי אותם השיטות שכסות יום בלילה חייב בציצית אז גם בלילה הוא אוסף על ידי הציצית עושר עצום של מצוות, ובזכות הציצית אדם זוכה ומקבל פני שכינה, כמאמר רבותינו (ירושלמי ברכות פ"א ה"ב). ועכשיו שאני הולך לבית עולמי, אמר הגר"א, אם אני רוצה לקיים עוד פעם אחת מצות ציצית, אני יכול?! כבר אי אפשר. על זה אני בוכה.

כל מילה של תורה, כמה ערכה רב ועצום. אבל אם אדם הולך פתי אחרי התזמורות, הוא עלול למצוא את עצמו 'יהי מקץ' - שנתים 'מים'. הוא יגלה לצערו כי כמעט ואין בידו כלום. ועלינו להזהר בדבר הזה, שלא ליפול בפח הזה של היצר הרע, ולא לשגות בהבלי הזמן. ואם אדם ירצה ויתאמץ - לבלי ספק הוא יצליח. אם לאדם יש את כח הרצון, ברור ופשוט שה' יהיה בעזרו.

טובה מרדות אחת בלבד של אדם

מה יעורר את האדם וישמור עליו שלא יפול בפח הזה של היצר הרע? הוא עצמו. רבינו יונה כותב בשערי תשובה (ש"ב אות כ"ו), כי אם אדם לא יעורר את עצמו, מה יועילוהו המוסרים. הוא אמנם יכול לשמוע מוסר ויכול להתעורר, אבל היצר מצא לו מקום טוב להתגדר בו, בין מפתחי הלב. הלב ממנו תוצאות חיים, ודווקא שם, על פתח הלב, יושב היצר. מדוע? - כיון שאם היצר מזהה ומרגיש שהלב של האדם השתנה והפך להיות מלב אבן ללב בשר, מיד הוא נכנס לפעולה ומרדים אותו בחזרה, 'וישן ויחלום שנית', הוא מגלגל עליו מנגינה ערבה אחרת ובלבול אחר.

זו היא עצת היצר, להרדים את האדם. וכך היה מנהגו של פרעה, שאמר 'תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בהבלי שקר'. היצר טורד את האדם בהבלים הרבה, וממילא כשדעת האדם תפוסה וטרודה בעניני היום יום שלו, אין לו את הדעת לחשוב מה יהיה התכלית ומה יהיה הסוף.

לכן על האדם לעורר את עצמו. כל אחד צריך שתהיה לו קביעות קטנה בלימוד של מוסר, מדי יום ביומו. בזמן זה אדם יהביל בעיניו את עניני העולם הזה ויחדד את מגמתו ואת תכליתו בעולמו. גם אדם שמגיע לשיעורי תורה מדי יום ביומו, והשיעור בלול מדברי תורה, יראה, הלכות ומוסר, סופג בשיעור הזה יראת שמים והתעוררות. אבל לא די בזה, אלא על כל אחד להוסיף מעצמו, לקבוע לו לימוד מוסר או לנצל זמנים פנויים שיש במשך היום ללימוד מוסר.

וכך היה רגיל הסטייפלער זצ"ל לומר, שטוב יהיה שכל אחד יחזיק בכיסו איזה ספר מוסר קטן. מדוע? - מפני שכל אחד רואה שיש לו רגעים פנויים ביום. גם מי שהוא בעל מלאכה, לא בכל הזמן נכנסים אצלו אנשים, ויש לו הרבה רגעים פנויים ממלאכה בהם הוא יכול להוציא את הספר וללמוד, ואז ברגעים האלו הוא יעורר אצלו את הידיעה מה חובתו בעולמו ומה הם הקנינים האמיתיים עליהם יש לאדם לטרוח בזה העולם. וכשאדם לומד מוסר ומעורר את עצמו, הדברים פועלים ועושים רושם לטובה.

הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל כותב בספרו כוכבי אור (סימן א'), שעיקר הצער שיש לרשע בגיהנם הוא לא המשפטים והעונשים אותם הוא סובל מחמת חטאיו, אלא הידיעה שהוא יודע שאם היה בוחר בדרך אחרת, בדרך הטובה, הוא היה יכול לשבת בגן עדן. העולם הזה הוא עולם החושך והשקר, אבל העולם העליון הוא עולם האמת, בו גם הרשע יודע ומכיר שאילו היה מנצל את חייו כמו שצריך היה יכול לשבת עכשיו ממול, בגן עדן, ולהנות מזיו השכינה, להיות קשור עם ה' יתברך, 'קרבת אלהים לי טוב', לחיי נצח.

וזה הוא הדבר הראשון שעלינו ללמוד מיוסף הצדיק. 'ועתה יראה איש חכם ונבון', נכון שעכשיו לא חסר לך כלום, אבל תהיה איש חכם הרואה את הנולד, תראה מה שעתיד להיות בעולם האמת, ותתכונן לזה עכשיו, בשנות השובע, בשנים בהם בכל טרחה מועטה אתה יכול לקנות ולזכות בחיי נצח.

כחו של חינוך

יש עוד לימוד גדול מהפרשה, על ההשפעה שיש לכל אחד מה'גרסא דינקותא' שלו. הנה אנחנו צריכים לתאר לעצמנו את המציאות של יוסף במצרים. יוסף היה בן זקונים לאביו, ולמד ממנו את התורה שלמד יעקב בבית שם ועבר. והנה ביום אחד, נותק יוסף מאביו, התגלגל לסוחרים לישמעאלים ולמדינים, מגיע לארץ מצרים 'ערות הארץ', ונמכר לפוטיפר. גם שם, הגם שפוטיפר ממנה אותו להיות האחראי על ביתו, עדיין לא הגיע יוסף אל המנוחה ואל הנחלה, וקפצה עליו הצרה הזו עם אותה המרשעת, אשת פוטיפר. ולאחר מכן הוא נופל לבית הסהר, ובית הסהר של מצרים הוא לא מלון חמשה כוכבים...

יוסף יושב בבית הסהר לא יום ולא יומים, אלא עשר שנים תמימות. ולאחר עשר שנים כשרואה יוסף שיש איזה דרך שהוא יכול להשתדל בה עבור חירותו, הוא מבקש משר המשקים, הנה אני יושב כאן על חנם בלא שעשיתי דבר, כשתעמוד לפני פרעה תזכיר אותי לטובה ותשתדל בעבורי. ומה מקבל יוסף בעבור זה? - עוד שנתים מאסר. מדוע? - כותב הבית הלוי (בראשית מ"א א'), הוא מפני שבמדת הבטחון יש גדרים גדרים. יש אחד שצריך לעשות השתדלות, ויש אחד שאסור לו לעשות כל השתדלות.

בספר דברי הימים ב' (ט"ז י"ב) כתוב על אסא מלך יהודה שהיה צדיק, שחלה ברגליו והלך לדרוש ברופאים, ועד סוף ימיו לא הבריא מחולי רגליו. מדוע? - כי לפי המדרגה שלו היה אסור לו ללכת לדרוש ברופאים. אדם מן השורה מצווה ללכת לרופאים, אבל אתה אסא לפי המדרגה שלך, היית צריך לתלות את כל מבטחך בה' יתברך. מדת ההשתדלות והבטחון של האדם, תלויה כל אחד לפי מדרגתו. (עיין להחיד"א בספרו חומת אנך דברי הימים שם, ולרבינו יצחק אברבנאל ז"ל מלכים א' ט"ז ג').

יוסף הצדיק לפי מדרגתו, היה צריך שלא לעשות כל השתדלות, ועל זה שביקש משר המשקים שיזכירנו לפני פרעה, קיבל עוד שנתים מאסר בבית הסהר. ואי אפשר לתאר את גודל הצער שיש לו, למי שהיה רגיל להיות בן תורה ולשבת בבית אבא, ועתה הוא יושב שנים על גבי שנים בבית הסהר בארץ מצרים, רחוק מכל המשפחה.

והנה, לפתע פתאום, ביום אחד, ללא כל הודעה מוקדמת, נפתחת הדלת ושואלים את יוסף: 'אתה יוסף?!' הוא משיב, 'כן, אני יוסף'. 'ויריצוהו מן הבור'. אומרים לו, 'תתארגן ובוא מהר, מחכים לך בארמון המלך'. יוסף מגיע לארמון, ופרעה מספר לו את החלומות שלו.

ויאמר פרעה אל יוסף חלום חלמתי ופותר אין אותו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותו. פרעה מספר לו על החלום הראשון איך שהוא רואה שבע פרות שאוכלות פרות אחרות, ובאמת זה חלום נורא, למי שיעלה על לב ויחשוב ויתאר מראה כזה, איך שפרה אוכלת פרה. אדם מן השורה שהיה חולם חלום כזה, היה קם ועושה וידוי הגדול, אבל לפרעה זה לא הפריע וחזר לישון אחרי זה... אף על פי כן 'ותפעם רוחו', פרעה קורא לחרטומים והמכשפים ושואל אותם על דבר החלום, וכל אחד עונה לו באופן אחר. אחד אומר לו שהפתרון הוא ש'שבע מדינות אתה כובש ושבע מדינות אתה מפסיד', ואחד אומר לו 'שבע בנות אתה מוליד ושבע בנות אתה קובר'. כאלו פתרונות פרעה לא מקבל... ואחרי שפרעה דחה את כל הפתרונות של חכמי מצרים ונזכר שר המשקים ביוסף, עומד עכשיו יוסף לפני פרעה, כשמסביבם חכמי מצרים, ופרעה אומר ליוסף 'ופותר אין אותו', דע לך שכל החכמים שלי לוקחים ממני משכורת על חנם, הם לא שווים מאומה... אבל 'אני שמעתי עליך תשמע חלום לפתור אותו'. עליך שמעתי שאתה מומחה בענין הזה של פתרון החלומות.

איך היה יוסף צריך להרגיש באותו המעמד?! נעזוב את יוסף ונשאל, איך אנחנו היינו מרגישים בכזה מעמד?! אחרי שלוקחים אדם שהיה בשאול תחתית, ובבת אחת מרימים אותו לגדולה שאין כמוה, מכניסים אותו לארמון המלך כשעיני כל חכמי ושרי מצרים נשואות אליו, והמלך בכבודו ובעצמו אומר לו 'רק אתה יכול לפתור לי את החלום'. איך אדם היה מרגיש?! דבר ראשון הוא היה מחייך... אחרי זה הוא היה מסובב את הראש ובודק אם כל הכתבים והצלמים הגיעו... אחר כך היה מכחכח בגרונו ושואל ברוב חשיבות 'במה הענין'...

אבל יוסף מה אומר לפרעה? - בלעדי, אלהים יענה שלום פרעה. ומפרש התרגום 'ואתיב יוסף ית פרעה למימור בר מן חכמתו, אני לא נמצא כאן בפרשה בכלל, זו לא החכמה שלי, אלהן מן קדם ה' יתובת ית שלמא דפרעה', הכל מאת הבורא. מאיפה הגיעה האמונה היצוקה הזו בה' יתברך, שגם כאשר הוא עובר תהפוכות מרגע לרגע, ברגע אחד היה בבית האסורים וברגע השני יצא לגדולה, ובכל הזמן הוא מזכיר שם שמים?! - ממה שספג בבית אביו.

השל"ה הקדוש היה רב בפרנקפורט, ובסוף ימיו עלה לארץ ישראל. בספרו שני לוחות הברית (שער האותיות) הוא מספר, שכשעלה לירושלים הכיר חכם ספרדי, שהכיר בו שאפילו 'לו יהבו ליה כל חללי דעלמא', כלומר, גם אם היו נותנים לו את כל אוצרות תבל, לא היה משנה מדיבורו, ואיש אמת כמוהו לא ראה מימיו. והשל"ה התפלא על זה, היאך הגיע למדרגה הזו שהוא לא משנה מדיבורו כלום, אפילו כשיש כל מיני פתויים שונים ומשונים. נגש אליו השל"ה, ושאל אותו, אמור לי, איך הגעת למדרגה הזו, שכל כך אתה שומר שלא להוציא דבר שאיננו אמת מפיך? - אמר לו אותו אחד, זה לא מהכח שלי, אלא זהו מכוחו של אבא שלי, שבילדותי חנך אותי היטב שלא להוציא דבר שקר מפיו.

כאן הגיע לידי ביטוי החינוך אותו נתן יעקב ליוסף. מה שספג יוסף בבית אביו כל השנים שה' הוא עשה עושה ויעשה לכל המעשים, וממנו הכל ובידו הכל, נתן את אותותיו גם כשיוסף נפל בבור וגם כשעלה לגדולה. בכל המצבים האלו שבאו עליו, לא זו מאמונתו לרגע.

עיקר מגמתו של האדם בזה העולם, שישאיר אחריו בנים עובדי ה' יתברך. כך אומרת הגמרא (פסחים מט:): 'לעולם ישא אדם אשה בת תלמיד חכם', מדוע? - כי אם חלילה מת או גולה, אשתו מגדלת את בניו לתלמוד תורה. ואם הבנים שלו יגדלו על ברכי התורה, הוא לא יחשב כמת, וכמו שאמרו רבותינו (תענית ה:): 'מה זרעו בחיים אף הוא בחיים'. ובמדרש

א. הגאון הצדיק רבי נחום שאדיקר זצ"ל, חנך את בנו רבי זלמן בהר"ן זצ"ל שהמילה הראשונה אותה הוציא מפיו כשהיה תינוק, היתה 'אמת'. זו היתה המילה הראשונה שהוציא מפיו, ולאחר מכן לימד אותו את הפסוקים וכמו שנהוג. וקודם פטירתו של רבי זלמן בהר"ן, קרא קריאת שמע, וכשאמר ה' אלהיכם אמת, נפטר. המילה הראשונה שהגה בחייו היתה 'אמת', והמילה האחרונה שהוציא מפיו היתה 'אמת'.

בראשית רבה (פמ"ט ס"ד) רבי שמעון בן יוחאי אומר כל מי שיש לו בן היגע בתורה כאילו לא מת. ולכן זה הדבר החשוב ביותר בעבודת האדם, שישתדל מאוד מאוד בחינוך הבנים מאז קטנותם. כי כל כמה שמחנך אותם ומחדיר בהם אמונה זכה בבורא עולם ומגדל אותם בדרך התורה והיראה, הדברים עושים בהם רושם ונשארים בהם לעולם.

וכל אחד יכול לראות על עצמו, שהדברים שבהם התחנך בילדותו, לא עוזבים אותו עד לזקנה הן לטוב והן למוטב. אם חלילה התחנך באיזה ענין בצורה פסולה, גם כשהוא גדל מאוד קשה לו לעקור את זה ממנו. אבל אם אדם מתחנך בצורה הגונה, זה משפיע הלאה. יוסף שהתחנך אצל יעקב 'אלה תולדות יעקב - יוסף', ספג ממנו את ה'תתן אמת ליעקב', ספג ממנו את האמונה התמימה בבורא עולם, בכל מצב שהוא נקלע אליו, יוסף זוכר כי 'בלעדי - בר מן חכמתי', אני רק השליח של בורא עולם, 'אלהים יענה את שלום פרעה', אני עבד נאמן להקב"ה ואין לי כל מציאות מצד עצמי.

אחריותנו לקדש שם שמים בכל מקום ובכל זמן

ויתירה מזו, גם בשעה הזו שעמד יוסף לפני פרעה וחכמי מצרים, הוא לא שוכח לרגע את תפקידו. מה תפקידו של יהודי בעולם, ובפרט בדור ההוא שהיו כולם עובדי עבודה זרה? - לנטוע ולשתול אמונה בלב הבריות, ולפרסם את האמונה בחי העולמים יתברך.

הלא כך אומר יוסף לפרעה: ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא, אכן חלמת שני חלומות, אבל הכל משורש אחד ולכיוון אחד הולך. את אשר האלהים עושה הגיד לפרעה. אתה מלך ומסור ביד האלהים, ולכן הקב"ה מרמז לך כל דבר, וכמו שאומר הפסוק (משלי כא, א) "לב מלך ביד ה'". לכן כתוב כאן לשון "הגיד", כי כל לשון 'הגדה' שבמקרא יש בו רמז לפני ולפנים, [כמבואר בספר הזהר הקדוש בהרבה מקומות, וכמובא בספר נפש החיים (ש"א פי"ג) עש"ב], וכאן אומר לו יוסף, כי בהיותך מלך, לכן ה' מגלה לך את אשר עתיד להיות.

וכאן פותר יוסף את החלום לפרעה שיבואו על ארץ מצרים שבע שנות שובע ולאחר מכן שבע שנות רעב, ומסיים: הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה אשר האלהים עושה הראה את פרעה. ואחר כך הוא ממשיך ואומר 'על השנות החלום אל פרעה פעמיים כי נכון הדבר מן האלהים וממהר האלהים לעשותו'. כל העת הוא מזכיר את ה'.

ולכאורה יש כאן קצת פליאה על יוסף, הרי עם מי הוא מדבר כאן? - עם גוי שמחזיק את עצמו מעל האלהים. 'עומד על האור', כמו שדרשו רבותינו (בראשית רבה פג, ג) שפרעה החזיק שהיאור עומד עליו ומתקיים על ידו, ואם כן, מה הוא שיוסף כל הזמן מזכיר את האלהים, הרי פרעה מחזיק את עצמו שהוא האלהים!?! - הרי זו לכאורה פגיעה בפרעה!

אבל יוסף יודע שצריך לדבר. הוא יודע שהוא בן יעקב ותפקידו לנטוע אמונה, הוא יודע שישוּם דיבור לא הולך לבטלה, ולכן הוא חוזר שוב ושוב באזני פרעה: דע כי יש אלהים, והוא זה שהביא לך את החלומות, והוא זה שיביא על ארצך את שנות השובע ואת שנות הרעב.

ולא בכדי יוסף מזכיר דוקא את השם 'אלהים' ולא את שם הוי"ה, כי שם זה פירושו "שר ומושל ותקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם", כמו שכתוב בטור (סימן ה'). 'אל' לשון חוזק, כמו שכתוב 'ואת אלי הארץ לקח' (יחזקאל יז, יג), וכך הוא מזכיר את זה שוב ושוב ובסוף קורה הפלא הגדול ביותר, שפרעה לאחר ששומע את כל הנאום של יוסף, מה אומר? - **ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו.** גם הוא עצמו כבר מדבר על אלהים... למה? - מפני שהדיבור של יוסף פעל אצלו.

כאן רואים יסוד גדול, כי אין דיבור שהולך לבטלה. אל לו לאדם להגיד, 'אני מדבר והדברים שלי לא נשמעים'. זה לא נכון. כשאדם מדבר ועוד פעם מדבר ועוד פעם מעורר ומזכיר שיש דין ויש דיין ויש אלהים, יש מנהיג לבירה והעולם לא הפקר, בסוף אפילו פרעה, מלאך רע עונה אמן בעל כרחו.

וזה מחייב אותנו גם כן, כי יש כאלו שעדיין לא נגה עליהם אור התורה, ועדיין לא נגה עליהם אור האמונה, והתפקיד שלנו הוא להכניס בלב הבריות אמונה. איך? - אם אנחנו נהיה מאמינים בכל לב ונפש, זה עצמו שיראו אותנו מאמינים בה' יתברך באמת ובתמים ולא רק מן השפה ולחוץ חלילה, הדוגמא האישית לבדה תשפיע על הכל.

עבודתנו בימי החנוכה

הנה אנחנו עומדים עכשיו בימי החנוכה. אנחנו צריכים להתבונן, מלבד הלכות החנוכה, הדלקת נרות ואמירת ההלל, וכן להבדיל, מלבד הלכות סופגניות אותם יש המקיימים בהידור... ויש גם מהדרין מן המהדרים... מה ענינו של חג החנוכה, ומה מבוקש בו מאתנו.

רבינו יואל סירקיש זצ"ל, בביאורו בית חדש על הטור, כתב דבר נפלא. זה לשונו (סימן תר"ע): **בפורים הגזירה עליהם היתה לפי שנהנו מסעודתו ולכן היתה הגזירה על הגופות,** פורים גם הוא כמו חנוכה חג מדברי סופרים, אבל יש בו שוני מהותי מחנוכה. רבותינו אמרו בגמרא (מגילה יב.) ששאלו את רבי שמעון בר יוחאי על מה נגזרה עליהם הגזירה בימי המון, ואמר רבי שמעון, מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. והיות והגוף נהנה מן האכילה, המון הרשע גזר 'להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים', גזירה היא על הגופות, לכלות את ישראל. והנה, לימד אותנו רבינו יונה בשערי תשובה (ש"א אות מ"ז), כי 'מדת תשובתו לפי מדת משובתו', כלומר, במה שאדם היה לקוי ושובב, בו הוא צריך לעשות את התיקון. ומה היה התיקון לחטא הזה שאכלו ונהנו מסעודתו של אותו רשע? - 'אל תאכלו ואל תשתו

שלשת ימים'. שלשה ימי צום כנגד האכילה האסורה. וכשעזר הקב"ה ועשה להם את הנס העצום והציל אותם מידי המון, תקנו ימי משתה ושמחה מענין הנס. מפני שכל תיקון שרבותינו מתקנים הוא כעין המאורע שהיה, והיות ועיקר הנס היה בעת משתה היין שעשתה אסתר לאחשוורוש והמון, לכן מצות היום בפורים הוא שתית יין, וכמו שאמרו (מגילה ז): 'חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע'. וזו היא מצוה חריגה מאוד כי על כל השנה אמרו רבותינו (ברכות כט): 'לא תרוי ולא תחטא', אל תשתה יין ותשתכר ואל תבוא לידי חטא. ומדוע בפורים הצטוונו על היין? - כיון שהנס היה במשתה היין.

אולם בחנוכה, אומר הב"ח, עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודה, ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם את העבודה, כדתניא בבבויטא שגזרו עליהם לבטל את קרבן התמיד, ועוד אמרו במדרש, שכששאל הצורר באיזו זכות כלל ישראל מתקיים, אמרו לו מצוה אחת יש בידם ואם אתה מבטל אותה מידם, כבר הם אבודים. וזו היא מצוה הדלקת המנורה, שכתוב בה 'להעלות נר תמיד', כי כל זמן שמדליקים את נרות המנורה, תמיד הם עומדים. הנר הוא סימן לחכמה, וכמו שאמרו רבותינו (בבא בתרא כה): 'הרוצה להחכים ידרים שכן מנורה בדרום', ולכן היוונים טמאו את כל השמנים מפני שרצו לפגום את כל החכמה של ישראל.

כיון שראו כלל ישראל שהתרשלו בעבודה, וראו את הגזירה שהיא על הענין הזה שבטלו מהם את קרבן התמיד ואת עבודת הדלקת המנורה, מיד עשו תשובה למסור נפשם על העבודה, והושיעם ה' על ידי הכהנים, החשמונאים היו כהנים ודווקא על ידם נעשה הנס, מפני שהם עובדי העבודה בבית ה'. ועל כן נעשה הנס בנרות, תחת אשר הערו נפשם למות על קיום העבודה ולפיכך לא קבעו את הימים האלו אלא להלל ולהודאה, שהיא עבודה שבלב. עכ"ל הב"ח.

ימי החנוכה אלו לא 'יומי דפגרא', חלילה. השל"ה הקדוש כותב בספרו (מסכת תמיד ש"ל) שבימים האלו צריכים להתחזק הרבה הרבה, מפני שמסוגלים הם מאוד לכל אחד ואחד. וכך רמזו רבותינו באמרם (שבת כא). 'נרות ושמנים שאין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהן בחנוכה', וביאר החידושי הרי"ם, הנרות האלו הם הנשמות של האדם, כמו שכתוב (משלי כ, כז) 'נר ה' נשמת אדם', וגם נר כזה שלא מדליקין בו בשבת, כזה שאין מדליקין בו בכל השנה ואפילו בשבתות אין לו שום התעוררות, מתי כן יכולה להיות לו התעוררות והארה? - 'מדליקין בהן בחנוכה'. ימי החנוכה מסוגלים להאיר את נשמתו ולרומם אותה.

ולדאבונו הרב אנחנו רואים איך שלוקחים את הימים האלו וקובעים בהם ערבי שירה וזמרה וכיוצא בזה. וכבר כתב השל"ה שהימים האלו לפי רוב מעלתם - כך רוב בני אדם

ב. וגם בחנוכה הוא כך. היות והנס היה בשמן המנורה, לכן מנהג כל ישראל, כל קהלה וכל עדה, לעשות מאכלים מטוגנים בשמן. מפני שתמיד בזמן שזוכרים את הנס, עושים מעין המאורע.

הולכים בהם אחרי ההבל. בזמנם היו משחקים בקלפים ומוציאים על זה את הזמן, והיום יש משחקים אחרים והבלים, וכך מפסידים את הימים הנשגבים הללו. הלא לא נקבעו כל הימים האלו כדי להלל ולהודות שהיא עבודה שבלב, כמו שכותב הב"ח.

בדבר הקלָקול שם יהא התיקון

המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל הוציא מדברי הב"ח האלו כמה יסודות גדולים ונפלאים. הנה לנו, אמר המשגיח, שתמיד העונש בא לפי ביטול המצוה שעשו, במדה כנגד מדה. היות והתרשלו בעבודה, לפיכך העונש היה בביטול העבודה. והיו אז צרות רבות על ישראל, וכמו שכתב הרמב"ם שחמישים ושתים שנה היה עול היוונים על ישראל, ופרצו בגופם ובממונם, ועשו שמדות גדולות ומשונות לבטל את הדת, גזרו על השבת ועל המילה, וגזרו על כל אחד שיכתוב שאין לו חלק באלוקי ישראל, ועוד ועוד. ומדוע היה כל זה? - מפני שהתרשלו בעבודה. ומי שיש לו לב שומע, מרגיש שלא אמרו כאן 'שפסקו מן העבודה', אלא 'שהתרשלו מן העבודה', עם שהמשיכו את העבודה, אבל היה כאן רפיון ידים וחולשה בעבודה. וזה כענין שאמרו רבותינו (שבת קד.) 'הבא ליטמא פותחין לו'. היות וכלל ישראל התרשל בעבודה, פתחו להם ובאו היוונים ובטלו מהם את העבודה לגמרי. וכשראו החשמונאים את מצב הדור עמדו והתחזקו, במסרם את נפשם על העבודה.

והנה, הבה ונתבונן. כשאדם רוצה להתעורר ולהתחזק, כמו שהזכרנו קודם, אדם תופס את עצמו לידים ואומר לעצמו, 'עלי להתעורר עכשיו שלא אמצא את עצמי אחרי מאה ועשרים כבן שנתים ימים', במה אדם מתחזק? באיזה דבר אנחנו רואים שאדם הולך ומתחזק? - במה שקרוב אליו ובמה שקל לו. אבל אם נאמר לו 'לך ותתחזק דווקא בדבר שבו אתה רפוי', הוא יגיד לך, 'חכה, קודם אתחיל עם מה שקל לי ואחר כך אגיע גם לזה'. **אמר** המשגיח זצ"ל, כאן אנחנו רואים שצורת העבודה היא לא כך. על האדם לדעת, כי דווקא במה שהוא התרשל ובמה שהוא פגם - שם הוא צריך להתחזק. על האדם להכיר את עצמו ולבחון איפה הענין שבו התרשל וממנה נובעת הירידה שלו, ודווקא שם, בנקודה הזו שבה הוא נחלש, יעשה את התיקון.

וכך מצאנו במנחתו של קין, שהלך והביא מנחה לה' מן הסחורה הגרועה שהיתה לו. הקב"ה לא קיבל את המנחה, ונפלו פניו של קין. או אז מגיע הקב"ה אל קין **'ויאמר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך אם תיטיב שאת'**. מה ביאור הפסוק?! - מבאר המשגיח על פי דברי הרמב"ן, כי הקב"ה אומר לקין, זה שתשב ותבכה ותצטער שלא התקבלה המנחה שלך, לא יועיל כלל. במה תלויה התקנה שלך? רק בדבר אחד. 'אם תיטיב - שאת'. אם תיטיב את הקלקול שלך, את צרות העין שלך, 'שאת', לשון התנשאות ורוממות, כאן יהיה התיקון

שלך. אבל אם לאו - 'לפתח חטאת רובץ'. אם לא תתקן את הענין הזה שבו קלקלת, כל הזמן החטא הזה ימשיך להיות רובץ עליך, ולא תוכל להתפטר ממנו.

מפני שעל האדם לחפש את הפתרון דווקא בשורש הקלקול שלו. ולכן היה החיזוק של הכהנים דווקא בדבר שבו התרפו, בעבודה. וכיוון שתקנו את הקלקול הזה עצמו ומסרו את נפשם על העבודה, עזר להם הקב"ה ועשה להם אותות ומופתים, כמו שאנחנו רואים וזוכרים.

ואלו הם מצוות היום של חנוכה. התחזקות בעבודה - בתורה ובתפילה, בהלל והודאה לה' יתברך. מספרים (הובא בסיפורי חסידים מועדים, חנוכה) מעשה על רבי נחום בנו של האדמו"ר מרוז'ין זצ"ל, שבא פעם לבית המדרש, וראה שני יהודים שיושבים בכניסה לבית המדרש ומשחקים בדמקה. כיון שראו היהודים את רבי נחום, כסתה כלימה את פניהם. איזו בושא היא זו, שגדול הדור עומד ורואה אותם משחקים בדמקה. כבשו שניהם את פניהם בקרקע. ואז פנה אליהם רבי נחום ושאל אותם, 'תגידו לי, איך הם כללי המשחק הזה?! הלא כל משחק יש לו כללים, ואני רוצה גם כן לדעת איך משחקים במשחק הזה'.

שתקו שניהם כמו דגים, והתביישו לענות. אמר להם רבי נחום, אני אגיד לכם מה הם הכללים, נותנים אחד בשביל לקחת שנים, אפשר ללכת בכל פעם רק צעד אחד, ויכולים ללכת רק כלפי מעלה. ורק כשמגיעים למעלה - אפשר ללכת לכל הכיוונים. ואלו הם גם הכללים שלנו. מי שרץ מהר - נופל מהר. בקניני תורה ועבודה צריכים ללכת לאט לאט, צעד אחרי צעד, אבל בכיוון אחד, למעלה. צריכים ללכת ולעלות במסילה העולה בית אל צעד אחרי צעד, באופן אשר יהיה בבחינת 'מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו', שיהיה קיום לעבודה, כמו שהזכרנו. וכשאדם מגיע למעלה, הוא יכול ללכת לכל הכיוונים. דהיינו, אחרי שאדם הפיל חלל את היצר הרע, כבר יש לו את היכולת לבחור בדרך המיוחדת לו בעבודת ה'. וה' יהיה בעזרנו.

חידו"ת פרשת מקץ

א. בענין פרעה שנתן את אסנת אשה ליוסף

תשכ"ט. ישיבת "תושיה" תפרח.

בראשית (מ"א מ"ה): "ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח, ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן און לאשה, ויצא יוסף על ארץ מצרים".

ופירש רש"י ז"ל: "פוטי פרע הוא פוטיפר ונקרא פוטי פרע על שם שנסתרס" וכו'. [ועיין מה שכתבתי בס"ד בחיבורי כנסת חיים (סימן קכ"ו) בהסבר סיום דברי רש"י ז"ל].

ובס"ד נתעוררתי להבין, מאימתי עסק פרעה "בשידוכים", ו"בסידור קידושין", ומה היה לו שהוא עצמו נתן ליוסף את אסנת בת פוטיפר לאשה, מה טעמו ומה ראה לעשות כן.

ונראה לי לומר בס"ד שטעם נכון היה לו לפרעה בדבר הזה שיוסף דייקא יקח את בת פוטיפר, שהרי אשתו של פוטיפר זילכה המרשעת והארורה עשתה ופעלה שכל הזמן ידברו ילעזו וירננו על יוסף ושלא תפסק העלילה, וכאמרם ז"ל על הפסוק ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים והאופה (בראשית מ' א'): "אחר הדברים האלה חטאו, לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו, הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו [שר המשקים ושר האופים] שיפנו אליהם ולא אליי", וכלשון רש"י שם ממדרש בראשית רבה (ר"פ פ"ח), הרי שהיה הלעז שהוציאה אותה רשעה על יוסף קיים ומתקיים וכנ"ל.

ולבן לאפוקי מהלעז הזה נתן פרעה עצמו את בת פוטיפר, שהיא היתה גם בת זליכה אשת פוטיפר (לפי פשוטו ועיין בסימן הבא), ובזה גופא בטל הלעז על יוסף ונתברר שהוא צדיק מעיקרא, שכולם אמרו אם אכן היה סרך משהו דמשהו בין יוסף לאותה רשעה, בודאי לא היה פרעה מחתן את יוסף עם בתה של זו, אלא שמע מינה שהכל עלילה שפלה, ונתברר יוסף בצדקו ובתומו ודוק היטב.

וראיתי לגאון רבי מאיר שמחה זצ"ל בספר היקר משך חכמה שם שכה כתב: "ויתן לו את אסנת וגו', יתכן כי רצה פרעה שלא יבזוהו במצרים, ומי המה המכירים אותו יותר מבית אדוניו אשר בהם תעל הקנאה יותר, ויוכלו לעשות איזה מרד במצרים, לכן נתן את בת אדונו לו לאשה לסתום פיהם ויאהבו אותו", ודוק היטב, ואני הנ"ל כתבתי בס"ד.

אחר רבות בשנים מצאתי בס"ד בפירוש הרב החזקוני ז"ל לתורה שם שכה כתב: "ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע הוא פוטיפר, כמו שפירש רש"י ז"ל, ולקחה יוסף לו לאשה שאם יקח אחרת אפילו גדולה ממנה, היה מתיירא שמא יאמר פוטיפר עבדי הם, שהרי קניתי את אביהם לי לעבד, אבל כשנשא את בתו לא היה מביישו ולא בני ביתו. דבר אחר **לקחה כדי לפרסם שלא שכב את אמה**" עכ"ל. והן הם דברינו תלי"ת ודוק היטב.

וראיתי לנכון לקבוע כאן בסמוך להאמור לעיל, עוד הערה שכתבתי בענין, ושייך לדברינו דלעיל. **בראשית** (מ' א'): "ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים והאופה לאדוניהם למלך מצרים".

ופירש רש"י ז"ל: "אחר הדברים האלה חטאו, לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו, הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו [שר המשקים ושר האופים] שיפנו אליהם ולא אליו", ומקור הדברים במדרש רבה שם (ר"פ פ"ח) ע"ש.

ואני מבין, שהרי נחלקו רבנן ז"ל במדרש בראשית רבה (פמ"ד ס"ו): "רבי יודן ורבי הונא תרויהון בשם רבי יוסי בן זמרא, רבי יודן אמר בכל מקום שנאמר אחרי סמוך, אחר מופלג. ורב הונא אמר בכל מקום שנאמר אחר סמוך, אחרי מופלג", ע"ש, ובעל כרחין צריך לומר דהדרשה שהביא רש"י ז"ל דלעיל "אחר הדברים האלה חטאו, לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו, הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו", אתיא כרב הונא ד"אחר" בסמוך, ו"אחרי" מופלג, וכן נוקט רש"י ז"ל תמיד דאחר בסמוך ואחרי מופלג, עיין רש"י בראשית (ט"ו א'), ודברים (י"א ל'), ומשלי (כ"ח כ"ג), ורש"י סוטה (ל"ג ב') עיין שם. [ובאמת צ"ב מנין לרש"י ז"ל לנקוט כסברת מאן דאמר ד"אחר" בסמוך, "אחרי" מופלג, ומי גילה רז זה דכן הוא העיקר ועיין].

אבל כאן עדיין צ"ע, שהרי לעבד נמכר יוסף בהיותו בן שבע עשרה, וכשעמד יוסף לפני פרעה היה בן שלושים שנה (בראשית מ"א מ'), ושנה אחת היו שר המשקים ושר האופים בבית הסוהר עם יוסף (שם מ' ד') ויהיו ימים במשמר ופירש רש"י שנים עשר חודש, ואחר שנתיים ימים היה חלום פרעה ואז יצא יוסף מבית האסורים כמפורש במקרא, ולפי זה מעשה דחטא שר המשקים ושר האופים היה בשנה **התשיעית** להיות יוסף בבית האסורים ודוק היטב.

נמצא שכל אותם תשע שנים אותה רשעה אשת פוטיפר שמה את יוסף בפי כל בעלילתה הזדונית והמרשעת, ואם כן מהו שכתב רש"י ז"ל "אחר הדברים האלה חטאו, לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו, הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו", והרי תשע שנים הם מדברים ביוסף, והיה מעשה השרים צריך להיות מיד ולאחר אחר עלילת אותה רשעה, ולא לאחר תשע שנים וצ"ע.

והראוני בפירוש מהרז"ו ז"ל למדרש רבה (שם פפ"ח ס"א) שהרגיש בזה וסיים: "ובהכרח לומר שמה שאמרו "אחר בסמוך", בא ללמד שגם מיד אחר מעשה יוסף קרה מעשה כזה מהשרים שדיברו מהם, אך לא באו לבית הסוהר עד שנה [התשיעית כנ"ל] וצ"ע" עכ"ל.

ובל מעיין ירגיש שתירוצן מהרז"ו ז"ל חדש מחודש ומופלא, שלומר **שפעמים** היה מעשה השרים הנ"ל, או פעמים היה כמעשה השרים הנ"ל, ואכן דיברו מהם ולא מהעלילה על יוסף, זה דבר חדש שלא נשמע מעולם, וצ"ע, ועוד יש להתיישב בענין וצ"ע.

והאיר השי"ת עיני ומצאתי במדרש הגדול בראשית (מ' ד' דף תרע"ד) שהביא מדרש חז"ל: "ויפקד שר הטבחים את יוסף אתם, כמה נשתהו בבית האסורים **עשר שנים**, כנגד עשר שנים שנגזר על יוסף שיהיה בבית האסורים בשביל שהוציא דיבה על עשרת אחיו" עכ"ל.

ולפי המדרש הזה דהשרים ישבו בבית הסוהר **עשר שנים**, אתי שפיר דברי רבי הונא דריש "אחר בסמוך" כנ"ל, דאחר הדברים האלה היינו ממש מיד אחר עובדא דיוסף ועלילת אשת פוטיפר, ניתנו שר המשקים ושר האופים בבית האסורים והיו שם עשר שנים, והיינו דדרשו חז"ל (בבראשית רבה ר"פ פ"ח) והעתיקו רש"י ז"ל: "אחר הדברים האלה חטאו, לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו, הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו [שר המשקים ושר האופים] שיפנו אליהם ולא אליו", ודוק.

אבל עדיין קשה כי רש"י ז"ל עצמו פירש שרק **שנה אחת** ישבו השרים הללו בית הסוהר וכנ"ל, ואין דבר זה עולה יפה עם מה שרש"י ז"ל עצמו פירש "לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו, הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו", ודוק. וגם כאן צריך לומר כמו שמצינו בשאר מקומות בפירושו של רש"י ז"ל לתורה שמביא בפירושו שני מדרשים החלוקים זה על זה, וכמו שכתב הגאון באר שבע ז"ל בספרו צדה לדרך על התורה (פרשת בלק עה"פ ושני נערי עמו דקפ"ז ע"א): "וידוע מנהגו של רש"י ז"ל בפירושו לתורה שרגיל לפרש במקום אחד אחרי אגדה אחת, ובמקום אחר אחר אגדה אחרת" עכ"ל, והגאון רבי דוד פארדו ז"ל בספרו משכיל לדוד (פרשת כי תשא דפ"ב רע"ד) כתב: "ושמא כך מצא רש"י בשני מדרשים וכתבן, אף על גב דמי ששנה זו לא שנה זו, כך דרכו בכמה מקומות וכו', וכן בכמה דברים אורחיה בהכי וכמו שכתב הרא"ם ז"ל בכמה מקומות", ודברי הרא"ם ז"ל מצאתים בבראשית (א' א' ד"ה שאם), ושמות (כ"ג י"ט ד"ה ובג'), ודברים (ו' ה') ועוד. ועיין בזה בארוכה מפי סופרים וספרים בחיבורי הנכחי תורת יעקב לעיל (סימן ט') ודוק.

ובהא אתי שפיר, שמה שכתב רש"י ז"ל לפי שהרגילה וכו' הביא הקב"ה סורחנם וכו', אתי כמאן דאמר אחר סמוך, וסבירא ליה דאכן בבית הסוהר ישבו השרים עשר שנים וככתוב במדרש הגדול, ומה שכתב רש"י שהיו ימים במשמר דהיינו שנה לא אתי כסברת המאן דאמר דלעיל, דוק ועיין.

ב. בענין אסנת בת פוטיפר

י"ט ניסן תשנ"ב.

בראשית (מ"א מ"ה): "ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח, ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן און לאשה, ויצא יוסף על ארץ מצרים".

ופירש רש"י ז"ל: "פוטי פרע הוא פוטיפר ונקרא פוטי פרע על שם שנסתרס" וכו'. [ועיין מה שכתבתי בס"ד בחיבורי כנסת חיים (סימן קכ"ו) על סיום דברי רש"י ז"ל].

ובתרנום המיוחס ליונתן בן עוזיאל: "וקרא פרעה שמיה דיוסף גברא דטמירן מפרסם, ויהב ליה ית אסנת דילידת דינה לשכם, ורביתה איתת פוטיפרע רבא דטניס לאינתו, ונפק יוסף שליט על ארעא דמצרים" ע"כ.

ומה שכתוב בתרגום המיוחס ליונתן ש"אסנת דילידת דינה לשכם, ורביהא איתת פוטיפרע וכו', כמנהגו נמשך התרגום המיוחס ליונתן אחרי מדרש פרקי דרבי אליעזר שכך דרשו שם (ר"פ ל"ח) עיין שם. [נועין בחיבורי הנכחי (סימן ה' אות ב' וסימן ט"ז) שהראנו בעליל שכך דרכו של התרגום המיוחס ליונתן להמשך אחרי פרקי דרבי אליעזר עיין שם וצרף לכאן].

וראיתי בפירושו התורה לרב סעדיה גאון ז"ל בראשית (ל"ד ב' בהערה) שכה כתוב שם: "יש מן המלעזים על כתיבי הקדש שטוען כי שכם בא על דינה והרתה וילדה בת ולא הזכיר הכתוב את שמה. ואני אומר שאין ראייה לטענה זו כלל אבל יש ראיות לבטולה ולאפסותה, והוא שהחשבון המדויק שאותו מראים הכתובים והקבלה האמיתית מוכיחים שהיתה דינה בזמן שבא עליה שכם בת שמונה שנים וחודש אחד, וידוע שההריון והלידה נמנעים בגיל זה משתי סבות, האחת שאין לעלמה בגיל זה חומר הבא כנגד שכבת הזרע של האיש שמהם יחד יתהווה העובר ונגמר לא מאחד מהם, והשני קטנות הרחם בגיל זה ושמחמת קטנו לא יתכן שיתהווה בו עובר, אבל הביאה אפשרית בגיל זה וגם לפני כן בשנים מספר. ודבר הנמנע בטבע והחוש וסדר העולם מכחישו, לא יטעון שום אדם שיהיה, ואם יטען הרי דבריו בטלים ואפסותם ברורה" עכ"ל.

ובעניתי יש לי להבין דברות קדוש ז"ל הן בכלל והן בפרט, בכלל שהרי כך אמרו ז"ל בסנהדרין (ס"ט ב'): "בית שמאי סברי גמרינן מדורות הראשונים (שהיו מולידים בני שמונה, רש"י), ובית הלל סברי לא גמרינן מדורות הראשונים, בת שבע אולידא (לשלמה) בת שית, משום דאיתתא בריא תדע דהוה לה ולד מעיקרא".

ופירש רש"י ז"ל: "דאיתתא בריא היא, אשה דרכה להיות בריאה וממהרת להזרע, ותדע דעל כרחך דאשה ממהרת, דהא הוה לה לבת שבע ולד מקמי שלמה, אותו שנולד ראשון דכתיב ביה כאשר מת הילד קמת ותאכל לחם".

ומפורש שבדורות הראשונים היו הנשים יולדות בהיותן קטנות, ובת שבע ילדה את שלמה בהיותה בת שש, ואיכא למאן דאמר שם שבת שבע ילדה את שלמה בת שמונה ע"ש. ומינה בקל וחומר לדינה שקדמה טובא לבת שבע, ויש לומר שהיו חזקות ובריאות מדור בת שבע, כי הדורות הולכים ונחלשים וחולשה ירדה לעולם כנודע.

ופלא בעיני מה שכתב הגאון מהרי"ש נתנזון ז"ל בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תנינא ח"ג סימן ק"ד ד"ה והנה דל"ז ע"ג) שהיתה בת שבע אשה **זקנה** בשעה שנתעברה משלמה ע"ש, שהרי כאן במסכת סנהדרין מבואר לכאורה איפכא וכנ"ל, וכבר עמדתי על זה במאמרי בקובץ התורני מוריה (שנת תשד"מ גיון קמ"ט), וצולם בחיבורי כרם יעקב (סימן י"ז אות ס"ז) ע"ש, וכאן אני מוסיף שעכשיו (שנת שנת) נדפס ספר משנת יעקב לגאון רבי יעקב שור ז"ל ושם בקונטרס בעי חיי (דף י"ד) הובאו דברי הגאון מהרי"ש נתנזון ז"ל והוא עצמו כתב דבת שבע קטנה היתה וציוין לסנהדרין דלעיל, ואם כן תגדל התימה שנמצא כי לכאורה סותר דבריו, וצ"ע.

ועוד יש להעיר מההיא דנדה (מ"ה א') דאיתה גויה אמרה לרבינו הקדוש שהיא נשאת בת שש וילדה בת שבע, וקאמר תלמודא: "וקטנה מי ילדה, ותרצו אי בעית אימא אשר בשר חמורים בשרם, אי בעית אימא אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר", על כל פנים ללישנא

קמא הרי שקטנה בת שש ילדה ומדובר בדורות האחרונים בזמנו של רבינו הקדוש, ועיין עוד יבמות (י"א א') ובדברי הרא"ם על התורה (ס"פ ויקהל) ושם בספר נחלת יעקב ודוק היטב.

עד כאן בכלל, והן בפרט יש להבין דברי רב סעדיה גאון ז"ל, שהרי רבותינו ז"ל הם שאמרו כן להדיא שדינה ילדה את אסנת, וכמפורש במסכת סופרים (ס"פ כ"א): "בת שש שנים היתה דינה כשילדה את אסנת משכם", ועיין שם בפירוש נחלת יעקב. [עוד מבואר במסכת סופרים שדינה היתה בת שש שנים ולא בת שמונה כדכתב רס"ג ז"ל, ועיין בספר סדר הדורות (דכ"ו ע"ב) עיין שם].

וגם רבותינו הראשונים ז"ל כתבו כן שדינה נתעברה משכם וילדה את אסנת, וזו לשון רבינו בחיי ז"ל בפירושו לתורה שם: "ואמרו במדרש כי אסנת בת דינה היתה משכם בן חמור, ולפי שגרשה יעקב מביתו והושיבה בתוך סנה אחד לכך נקראת אסנת, מה עשה יעקב קשר לה כתב בצוארה וכתוב בו כל המדבק ביך מדבק בזרעו של יעקב. ויוסף שנשאה ראה הכתב ההוא והצניעו, והוא שאמר לאביו (בראשית מ"ח) בני הם אשר נתן לי אלהים בזה הראה לו הכתב הזה. ומה שכתוב בת פוטיפרע, מפני שגדלה בביתו, שכן דרשו רז"ל כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו". והשווה למדרש אגדה על התורה שם (מ"א מ"ה) ועיין גם ילקוט שמעוני בראשית (פרשת וישב רמ"ז קל"ו) עיין שם.

והרב החזקוני ז"ל שם כה כתב: "ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע הוא פוטיפר, כמו שפירש רש"י וכו', ועל ידי שגדלה בביתו נקראת בתו, כמו שמצינו במשה רבינו דכתיב אלה בני בתיה בת פרעה, לפי שגדלתו נקרא על שמה. כדאיתא במדרש בת דינה משכם היתה [אסנת] ובקשו להרגה בני יעקב אבינו, בא יעקב אבינו ותלה לה קמיע בצוארה וגירשה מביתו, והחביאה עצמה בין הקוצים והברקנים ועל שם הסנה נקראת אסנת, ובא גבריאלי והביאה למצרים לפני אשת פוטיפר וגדלתה, וכשבא יוסף למצרים יצאו כל הנשים לראותו מחמת יופיו, כדכתיב בנות צעדה עלי שור וכל אחת זורקת לו חפץ או תכשיט, וזו לא היה לה מה לזרוק, וזרקה לו הקמיע שבצוארה, ונסתכל בו יוסף שהיתה בת בתו של יעקב ונשאה לו לאשה" עכ"ל.

וראיתי בהגהות אשירה לה' בחיי על רבינו בחיי (שם) שציין לעיין עוד בזה לדברי רבותינו בעלי התוספות בקובץ "דעת זקנים" ובקובץ "הדר זקנים", ובדברי הגאון חיד"א ז"ל בספרו חומת אנך (מקץ אות ז') בשם צדה לדרך בשם מדרש ע"ש וצ"ע.

ומצאתי במדרש תדשא (פרק כ"א) מצאתי שאסנת היתה גיורת ונשאה יוסף ע"ש, ונראה דאתי כאומר שאסנת היתה בת פוטיפר ממש והוא אביה מולידה, עיין במדרש בראשית רבה (פפ"ה ס"ב) ושם במתנות כהונה, ועוד שם (פפ"ט ס"ה) ובפירוש מהרז"ו שם ודוק.

והנראה לי בביאור הענין דכל זה לא נעלם אותו גאון האדם הגדול בענקים רב סעדיה ז"ל שאלמלא הוא היתה משתכחת תורה מישראל כעדות הרמב"ם בסוף אגרת תימן, ולא כתב מה שכתב אלא לצורך שעה דאז שרצו כת הקראים שר"י ולסתום פיו של אותו מלעזי כתב כן וכמפורש בדבריו, אבל אף הוא מודה לכל האמור ועיין.

וההיא שסנהדרין שהבאתי שהיו נשים דאז מולידות כשהיו קטנות צריך לומר דהוא על דרך זרות, ולא היה דבר רגיל ומצוי שלכתחילה יסמכו על זה, וכן מתבאר להדיא בדברי רבינו

אלעזר מגרמייזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה (ס"פ תולדות דף רי"ב), וכן ראיתי בדברי רבותינו הראשונים הרמ"ה והר"ן לסנהדרין שם, הובאו בספר מרגליות הים סנהדרין (שם אות ה'), ועיין היטב בדברי בעל מדרש הגדול (פרשת פקודי דף תשמ"ט) מה שכתב גבי בת שבע, ובהערות שם, ועיין ירושלמי יבמות (פ"י סה"ז) ולרמש"ש ז"ל בספר מבחר כתבים (דף קי"ט), ובחיבורי הנכחי (סימן כ"ח) ודוק.

בענין נר חנוכה אי בעי כלי

[מתוך מכתב]

הכלים הראויים להדליק בהם נר חנוכה, ומבואר שם בדבריו באר היטב דכל שאינו כלי אינו נקרא נר ולכן קליפי ביצה או קליפי בצל אין ראויים להדליק בהם כיון שאינם נקראים נר ע"ש, וכבר ידוע שמקור הדברים הוא ב"קונטרס סוד הדלקת נרות חנוכה" המיוחס לרבינו יצחק סגי נהור בן הראב"ד ז"ל ונדפס ב"ספר הזכרון" (דף תל"ה) לגאון בעל פחד יצחק רבי יצחק הוטנר ז"ל ע"ש. [ובענין להדליק בקליפי ביצים, הביא בכף החיים שם (אות ס"א) דאינו יוצא ידי חובה, והגאון מהרש"ם ז"ל בדעת תורה (או"ח שם) הביא לזה ראיה ממשנה במסכת פרה (פ"ה מ"ו) דאין מקדשים בקליפי ביצה לפי שאינה חשובה כלי, ולעומת זה ראיתי לגאון רבי מאיר אריק ז"ל בהשמטות לספרו מנחת פתים שם שהביא משבת (כ"ט ב') דשפופרת של ביצה יש תורת כלי ע"ש, אבל נעלם ממני מדוע לא ציין לדברי הגרע"א ז"ל בתוספותיו לשבת שם שהביא מההרי"ל ז"ל דשפופרת של ביצה דהתם, מיירי בעשויה מקנה אגם ולא בביצת התרנגולת, וממילא אין ראיה לסתור ואכמ"ל].

ועיין בשו"ת אבני נזר או"ח (סימן ת"ק) שהאריך מאד בבירור ענין זה אם צריכים כלי בהדלקת נר חנוכה, ונפקא מינה לאותם המדליקים נר שעוה ואין מניחים אותם בכלי, או המדליקים שמן בתוך תפוח אדמה, שלדעת החסד לאברהם דלעיל אינו יוצא ידי חובה כי בעינן כלי, ובאבני נזר (שם אות ח') מסיק שיש מחלוקת בדבר, אם הכלי מכלל הנר, ומשמעות דברי התלמוד ביומא (כ"ד ב'), ומשמעות דברי הרמב"ם, והראב"ד, וקרוב אהרן דהכלי מכלל

בס"ד יום ראשון, טו"ב כסלו תשנ"ו.

למעלת ....

ראיתי גליונות הקונטרס "נר לשלמה", אשר ערכת וכתבת לזכרו הנערץ של מו"ר הגאון שר התורה וההוראה רבינו הגדול רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל, בעניני חג החנוכה, ולרוב הטרדות עייתי בו מעט, וראיתי דבריו הנעימים, שקיל וטרי בדברי רבותינו ז"ל, כה לחי ויישר חילך לאורייתא, ויהי רצון שתזכה לעלות במעלות התורה והיראה אמן. וראיתי לנכון לצרף כאן הערה בעניני חג החנוכה.

הנה כה כתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות חנוכה (פ"ד ה"ב): "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך האדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק", ומבואר באר היטב בדבריו שלוקח הן שמן, והן "נרות" דהיינו הפמוטים כנודע, אבל לעומת זה עיין בלשון רבינו הטור ז"ל (ר"ס תרע"א) שכה כתב: "צריך כל אדם להזהר בהן מאד, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק", ולא הזכיר כלל שלוקח גם "נרות", כאשר כתב הרמב"ם, ובודאי דבר הוא, ויש לתת הלב לשינוי, ולפי שעה לא ראיתי מי שעמד והרגיש בזה.

ויתכן לומר בס"ד, דהנה מו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סימן תרע"ג אות ס') הביא דברי רבי אברהם אזולאי ז"ל בספרו חסד לאברהם (מעין ב' נהר נ"ח) שכתב משם ספר כתב יד מהם

אחד סגי, ולכך תירץ דדעת הרמב"ם דמוכר כסותו אף לנרות ההידור, ולכן הרמב"ם כרך הלכה זו דמוכר כסותו עם מה שפתח שצריך האדם להזהר במצות חנוכה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל ב"ה, דעיקר הנס הוא בהדלקת נר אחד, ולקיים להוסיף בשבח האל הוא על ידי הנרות לתוספת ולהידור, והדברים מאירים ושמים זיע"א.

מיהו עיין במשנה ברורה (סימן תרע"א אות ג') ולמו"ז הגז"ל בכף החיים (שם אות ג') שהביאו דברי האחרונים דאין העני חייב למכור כסותו אלא רק עבור נר החיוב ולא עבור נרות ההידור והתוספת, ויש לומר דהיינו נמי שהטור ומרן ז"ל אחריו השמיטו תיבת "נרות" שכתב הרמב"ם, ורק כתבו דקונה שמן להדליק, ללמדנו דסגי בשמן לנר החיוב ודוק.

ובא לידי הקונטרס היקר "ימי החנוכה" וראיתי שם (סימן ט' די"ד רע"ב) שעמד בזה, וכתב להסביר יפה דברי הרמב"ם ז"ל שכתב דאפילו עני שאין לו במה להתפרנס קונה שמן "ונרות", דהיינו דמה דרכו של עני שמוכר כסותו הלא בפחות שבכלים דהיינו כלי "חרס", ואם כן הרי נר דהיום פסול למחר כאומרם במסכת סופרים (פ"כ ה"ג) דנר חרס שהדליקו בו לילה אחת נעשה ישן ואין להדליק בו עוד, ונפסק בשלחן ערוך (ס"ס תרע"ג), ולפי זה נמצא שפיר שצריך שמונה נרות בשביל עיקר המצוה בלי הידור. ולכן כתב הרמב"ם "נרות" ודוק.

ואחתום בברכה נאמנה מקרב לב שיהיה שבתך בבית ה' כל ימי חייך, ולהגדיל תורה ולהאדירה אמן.

בידידות ובברכה"ת
יעקב חיים סופר

הנר, ואם הדליק נר חנוכה במה שאינו כלי לא יצא, ולעומת זה הפירוש מיוחס לר"ש משאנץ לספרא, והרשב"א והר"ן והרדב"ז שהכלי אינו מכלל הנר מצוה, ועיקר המצוה בשמן ופתילה שמדליקין עליהם, וממילא אין נפקא מינה במה מדליקין אם יש תורת כלי עליו או לא עש"ב. נויש להוסיף דרבי יצחק סגי נהור ז"ל בן הראב"ד ז"ל, בסברת אביו הראב"ד אזיל, דכל המדליק נר חנוכה במה שאינו כלי לא יוצא ידי חובה וכנ"ל, ועיין בחיבורי ברכת יעקב (ס"ס ז') שהבאתי שאף בפוסקים בן סובר כאביו עש"ב וצרף לכאן ודוק].

והשתא דאתינן להכי יש לומר שדברות רבותינו הראשונים כמלאכים באו בדקדוק עצום כמנהגם, דהרמב"ם ז"ל לטעמיה דבעינן כלי לנר חנוכה, ולכן אמר וכתב דלוקח שמן ו"נרות", כי בלא זה אינו יוצא ידי חובה, וכאשר כתב האבני נזר, אבל רבינו הטור ז"ל יש לומר דסבירא ליה כשאר רבותינו החולקים, ולכן השמיט תיבת "נרות", ורק כתב דלוקח שמן ודוק היטב, זה הנראה לי בס"ד כעת, ועיין בה.

ויש לתת הדעת גם על מה שכתב הרמב"ם שם ולוקח שמן ונרות, מדוע כתב "נרות" בלשון רבים, והיה לו לומר ולקח שמן ו"נר", דבכך מספיק לצאת ידי נר דחובת היום. וראיתי לכהן הגדול מאחיו הגאון רבינו מאיר שמחה הכהן זצ"ל בספרו המופלא אור שמח (על הרמב"ם שם) שהרגיש בזה וכתב: "שמן ו"נרות", פירוש גם להידור והתוספות, וזהו שאמר הרמב"ם להוסיף בשבח וכו'", וביאור דבריו כאשר כתבנו, דלשון הרמב"ם נרות קשיתיה דהא סגי בנר אחד ואמאי אפקה בלשון רבים "נרות", והלא בנר דהיינו פמוט

חידושי סוגיות

(תענית ט"ו א', ט"ז א')

א. בענין לזעוק בעת צרה שלא תבוא על הציבור

[עדות ביעקב "א סי' לג]

בלשון הרמב"ם בהלכות תעניות ששם בהקדמה כתוב הלכות תעניות מצות עשה אחת והיא לזעוק לפני ה' בכל עת צרה גדולה **שלא** תבוא על הציבור, ואילו בגוף סדר ההלכות כתוב שם (הלכה א'): "מצוות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הציבור", ואף שבדאי שתי הלשונות נכונות, אבל אם אדם אחר כתב ההקדמה - אינה קושיה, אמנם אם הרמב"ם בעצמו כתב הקדמה צריך עיון מפני מה ראה לשנות בלשונו" עיין שם.

ועם שאיני כדאי כלל, בענייני לא ידעתי מקום להסתפק בזה, שפשוט וברור שהם דברי הרמב"ם ז"ל וכמפורש להדיא באר היטב בראש ספר "משנה תורה" לרמב"ם (ד"ו ע"ב) עיין שם ותווכח, וכן עיין בהקדמה להלכות אבל ותראה שמהרמב"ם ז"ל יצאו הדברים וז"ב. [ואולי הכותרת שם "מנין המצוות על סדר הלכות הרמב"ם זצ"ל" מטעה את המעיין לחשוב שאין אלו דברי הרמב"ם, ומאן דהוא אחר כתב הדברים וז"א, והם דברי הרמב"ם ז"ל עצמו עיין ותראה].

ובן מפורש להדיא שהדברים כתובים לפני ההלכות הם דברי הרמב"ם ז"ל עצמו, בדברות רבינו המגיד משנה ז"ל בהקדמתו להלכות עירובין, וכן כתבו מרן ז"ל בכסף משנה הלכות חנוכה (פ"ג ה"ו), ובשו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא או"ח (סימן כ') ד"ה והנה

תענית (ט"ו א'): "סדר תעניות כיצד, מוציאין את התיבה לרחובה של עיר, ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין, וכל אחד ואחד נותן בראשו, הזקן שבהן אומר לפניו דברי כבושין, אחינו לא נאמר באנשי נינוה וירא אלהים את שקם ואת תעניתם, אלא וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה, ובקבלה הוא אומר וקרעו לבבכם ואל בגדיכם".

ובתלמוד שם (ט"ז א'): "תנו רבנן אם יש זקן אומר זקן, ואם לאו אומר חכם, ואם לאו אומר אדם של צורה, וכו', אחינו לא שק ותענית גורמים אלא תשובה ומעשים טובים גורמים, שכן מצינו באנשי נינוה שלא נאמר בהם וירא האלהים את שקם ואת תעניתם אלא וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ויתכסו שקים האדם והבהמה".

ובתוב בקובץ התורני היקר "דברות קודש" דסטריקוב (תשס"ה דף ג'): "פעם אחת ביקר כ"ק אדמו"ר מסטריקוב זצ"ל במעונו של ראש ישיבת טשיבין הגאון הגדול רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל, ושאלו על הקדמת [מנין המצוות הקצר] שמצויינים בדברי הרמב"ם לפני הפרק הראשון בתחילת כל סדר הלכה, האם הרמב"ם עצמו כתבם או שאחר כתבם.

ובששאלו הגרב"ש זצ"ל מה הנפקא מינה בזה, השיבו שהיה לו דקדוק

כאזהרת רבותינו בברכות (י"ט א' וס' א') בהא די, ואין צריך תמיד לחזור על לשון זה, ולכן הרמב"ם ז"ל יכול היה בגוף ההלכות לכתוב "לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הציבור", דבמה שכתב בראש דבריו סגי וזכרון אחד עולה לכאן ולכאן ודוק.

ועכשיו בדקתי ברמב"ם מהדורת הרב פרנקל, וראיתי בשינוי נוסחאות שם (דף תשע"ט ע"א) שהביאו שבספר רמב"ם כתב יד ועוד הגירסה גם בגוף ההלכות על כל צרה **שלא** תבוא על הציבור, וזה ככתוב במנין המצוות הקצר ודוק.

מה, ד"ח ע"ד), והגאון המובהק בספר היקר פתח הדביר ח"ב (סימן קצ"ד אות א' ד"ז ע"ד), ועוד, ועיין בזה בחיבורי יד סופר ח"ב (דף ל' הערה א'), ובחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"א (דף מ"ה), ושם ח"ג (דף ה'), ובחיבורי טוב להודות ח"א (דף י'), ובחיבורי שם בצלאל (דף ו' ודף ק"ט) ודוק.

ולגוף ההערה גם אני בעניי הרגשתי בה, ולעצמי הסברתי שמה שכתב הרמב"ם ז"ל במנין המצוות הקצר שלפני הלכות תענית: "בכל עת צרה גדולה **שלא** תבוא על הציבור" שהוא לשון נקיה ולהמנע מלפתוח פה לשטן

ב. בענין תשובת אנשי נינוה

[שׁוּבֵי הַשּׁוֹלְמִית ח"ו ס' יז]

תענית (ט"ז א') אמרו: "הזקן שבהן אומר לפניהן דברי כבושין, אחינו לא שק ותענית גורמים אלא תשובה ומעשים טובים גורמים, שכן מצינו באנשי נינוה שלא נאמר בהם וירא האלהים את שקם ואת תעניתם, אלא וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ויתכסו שקים האדם והבהמה, מאי הוו עבדי אסרא הבהמות לחוד ואת הוולדות לחוד, אמרו לפנינו רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו ויקראו אל אלהים בחזקה מאי אמור אמרו לפנינו רבונו של עולם עלוב ושאינו עלוב צדיק ורשע מי נדחה מפני מי, וישוּבוּ איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם מאי ומן החמס אשר בכפיהם אמר שמואל אפילו גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו".

ופירש המיוחס לרש"י ז"ל: "מאי אמור, אנשי נינוה, דכתיב בחזקה, דמשמע בכח

יְנוּה (ג' ד' ואילך): "ויקרא [ינוה] ויאמר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת: ויאמינו אנשי נינוה באלהים, ויקראו צום וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם: ויגע הדבר אל מלך נינוה ויקם מכסאו ויעבר אדרתו מעליו ויכס שק וישב על האפר: ויזעק ויאמר בנינוה מטעם המלך וגדליו לאמר האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה אל ירעו ומים אל ישתו: ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל אלהים בחזקה וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם: מי יודע ישוב ונחם האלהים ושב מחרון אפו ולא נאכד: וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה, וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה".

וחושבני שרבותינו ז"ל נחלקו בגדר תשובת אנשי נינוה אם היתה תשובתם "אמת", או תשובה של "רמאות", דבבבלי

מה שהיה בכף ידיהם החזירו, ומה שהיה בשידה תיבה ומגדל לא החזירו".

ומבואר הן בדברי ריש לקיש והן בדברי רבי יוחנן, שלא היתה תשובת אנשי נינוה תשובה אמיתית, וכמו שאמר ריש לקיש להדיא דתשובה של "רמאות" עשו, ואם תשובתם אמיתית היתה היו גם מחזירים את החמס אשר היה בשידה בתיבה ובמגדל, ולא רק החמס שבכפם היו מחזירים כדאמר רבי יוחנן ודוק.

ומצאתי לחד מן קמאי רבינו שמעון ז"ל בעל ילקוט שמעוני יונה (ספ"ג דה"ל ע"ד) שאחר שהביא דברי האמורא שמואל בבבלי תענית דלעיל, הוסיף מעצמו וכתב: **"ופליגא** דרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן מה שהיה בכף ידיהם החזירו ומה שהיה בשידה תיבה ומגדל לא החזירו", הרי שהבין שאכן נחלקו חז"ל בהא, וכדכתבנא בס"ד.

ועוד ראיתי בילקוט שמעוני (שם דה"ל ע"ג) שהביא ממדרש פרקי רבי אליעזר: **"וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם, ארבעים יום האריך אפו נגד ארבעים יום ששלח ליונה לנינוה, ולאחר ארבעים יום שבו לדרכיהם הרעים יותר מן הראשונים, ונבלעו מתים בשאול תחית שנאמר מעיר מתים נאקו"**.

וגם כאן מבואר לכאורה שהיתה תשובת אנשי נינוה תשובה של רמאות, כי אם אכן היתה תשובה אמיתית ושלמה, אינו מסתבר שבארבעים יום יחזרו לסורם ו"לדרכם הרעה יותר מן הראשונים", וקצת יש לדחות.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון מבי"ט ז"ל בספרו המופלא בית אלהים (שער התשובה פרק ג') שדן אם בן נח יכול לחזור בתשובה ואביא מקצת דבריו שם: **"עם שהתשובה מועילה לכל**

וניצוח דין: מי נדחה מפני מי, הוי אומר צדיק מפני רשע: אם אין אתה מרחם כו', כלומר כשם שאתה אומר לרחם על אלו, דכתיב ורחמיו על כל מעשיו כן תרחם עלינו".

ומשמע דתשובת אנשי נינוה היתה תשובה נכונה ואמיתית, וכן מצאתי במדרש שיר השירים זוטא (פ"א ס"ג): **"וחסד לאומים חטאת, החסד שעשה בן הדר ונעמן הוא גרם [לישראל] שיגלו, אמר להם הקב"ה אלו עובדי עבודה זרה יכבדו אותי ואתם מכעיסים אותי וכו', וכן אנשי נינוה כשעשו תשובה נפקדו עונותיהם של ישראל, וכן אמר מיכה שמעו עמים (מיכה א' ב') שהגויים עושים [תשובה] וישראל אינם עושים" ע"ש.** ואם תשובת אנשי נינוה תשובה של רמאות היתה, לא היה בזה לעורר קטרוג על ישראל שיפקדו עונותיהם ודוק.

ובמדרש יונה (נדפס בספר אוצר המדרשים) מבואר בארוכה תשובת אנשי נינוה, ומשמע שם שתשובתן אמיתית היתה עיין שם באריכות, וכן הבין מהר"י אבוהב ז"ל בספר מנורת המאור בהרבה מקומות כמבואר לו שם (סימן רע"ז וסימן רצ"ז) ועוד לו שם (סימן רפ"ד ורפ"ז ושי"ו), עיין שם.

אבל לעומת זה בתלמוד ירושלמי מסכת תענית שם (ד"ה ע"ב), ובמדרש פסיקתא דרב כהנא (פכ"ד סט"ו) כה אמרו: **אמר ריש לקיש תשובה של רמיות עשו אנשי נינוה, מה עשו רבי חוניה בשם רבי שמעון בן חלפתא העמידו העגלים מבפנים ואמותיהם מבחוץ שהיו אלו גועים מבפנים ואימותיהן מבחוץ, והוון אילין מגעי מיכה ואילין מיכה אמרין אין לית את מרחם עלינו לית אנן מרחמין עליהון וכו', וישובו איש מדרכו הרעה וגו' אמר רבי יוחנן**

אלא מצד היראה מדברי יונה הנביא, תשובתם לא הועילה להם כי אם שלא תבוא עליהם הרעה אשר יעד הנביא וככתוב "וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה", ונראה שלא הועילה תשובתם כי אם שלא תהפך העיר עליהם, לא שנאמר שאם מת אחד מהם אחר כך שיהיה לו חלק לעולם הבא כיון ששב, כמו חסידי אומות העולם שלא חטאו אלא שזוהרו בשבע מצות בני נח שיש להם חלק לעולם הבא, שאינו כך כי די להם שתועיל תשובתם בעולם הזה, שישראל שהעמיסם השי"ת במצות ואזהרות ואין איש בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא הם הצריכים למדת התשובה, אבל הגויים שאין להם עול על צוארם כי אם שיקמו שבע מצוות בני נח שאין בקיומם קושי, צריכים להיות זהירים בם ואם יעברו עליהם לא תועיל תשובתם אלא שלא יענשו בזה העולם כנ"ל.

ובאן מתבאר בדבריו ז"ל שתשובת אנשי נינוה היתה **תשובה חסירה**, כי לא שבו אל ה' בכל לבבם לדעת אותו, אלא מצד היראה מדברי יונה הנביא, ותשובה כזו אינה מקנה להם חלק לעולם הבא, ולכאורה דבריו כאן (פי"ד) לא כדבריו לעיל (פי"ג), וי"ל.

ואדמו"ר הגאון רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ל בספרו פרי צדיק דברים (פרשת וילך סימן י"ז דק"ב ע"ג) כתב: "הטעם שבגויים אין מועיל תשובה (תנחומא האזינו ס"ד כצ"ל) היינו לתקן העבר, רק מועיל על להבא למנוע מהם הגזירה, כתשובת אנשי נינוה להנחם על הרעה אשר דיבר לעשות להם, והינו מפני שתשובתם היא רק לפנים, כי נקודת ליבם הוא מעומק רע, מה שאין כן ישראל שגם דיבורן בלבד מגלה את עומק מצפון לבן לטובה, וזהו טעם אומרם במדרש תנחומא (פרשת ויקרא ס"ח) כי הגויים

באי עולם, מכל מקום הפרש יש בין תשובת ישראל לתשובת שאר האומות וכו' ואפילו יונה הנביא שהיתה עיקר נבואתו לנינוה, לא אמר להם בפירוש שישבו בתשובה, אלא שיעד הרעה הבאה עליהם וככתוב קום לך לנינוה העיר הגדולה וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני, ואמר לו שנית קום לך וקרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך וכו', ובראות אנשי נינוה שהיתה הרעה קרובה לבוא עליהם שבו בתשובה שלימה, וגם כי היה הרעים לימים [מ"מ], האמינו באלהים ככתוב ויאמינו אנשי נינוה באלהים, ויקרא צום וגו', ומפני כי עיקר התשובה לישראל אמר בתשובתם מי יודע ישוב ונחם האלהים ושב מחרון אפו, כי אחר שיעשו התשובה הנזכרת ודאי שישבו מחרון אפו, אלא להיותם משאר האומות אמרו אחר שהרבו בתשובה כפי יכולתם, מי יודע אם ישוב מחרון אפו גם לנו כמו מישראל".

ומבואר כאן בדבריו ז"ל שאכן תשובת אנשי נינוה היתה **תשובה שלימה**, ורק ספיקם היה אם גם להם שהם גויים תועיל התשובה כמו לישראל, ולא ידעתי מדוע לא הזכיר הגאון מבי"ט ז"ל שרבותינו רז"ל נחלקו בדבר כנ"ל.

עוד ראיתי בספר בית אלהים (פרק י"ד) שעמד שם הגאון מבי"ט ז"ל בהבדלים שיש בין תשובת ישראל לתשובת אומות העולם וכתב: "ההבדל הראשון והעיקרי הוא, כי תשובת ישראל מועילה להם בעולם הזה ובעולם הבא, ותשובת הגויים כשאין שבים עד ה' בכל נפשם ובכל מאודם, אינה מועילה להם כי אם בזה העולם שלא יענשו על מה שחטאו, לא בעולם הבא.

ואנשי נינוה ששבו מדרכם הרעה אחרי כי לא שבו אל ה' בכל לבבם לדעת אותו,

למקורות זרים, ובפרט שהם נגד קבלת רבותינו ז"ל, שהרי כך אמרו רבותינו ז"ל בפרקי רבי אליעזר והובא בילקוט שמעוני יונה (שם): "וינחם ה' על הרעה אשר דבר, ארבעים יום האריך אפו כנגד ארבעים יום ששלח יונה לנינוה ולאחר ארבעים יום שבו לדרכיהם הרעים יותר מן הראשונים ונבלעו המתים בשאול תחתית שנאמר מעיר מתים ינאקו" וצ"ע.

ועתה בזמן ההעתקה עיינתי בגוף מדרש פרקי רבי אליעזר (ונמצאים הדברים בפרק מ"ג) ושם הגירסה "וינחם האלוקים על הרע אשר דבר ארבעים שנה האריך להם אפו כנגד ארבעים יום ששלח יונה לנינוה, ולאחר ארבעים שנה שבו למעשיהם הראשונים" וכו'. וכזאת העתיק בספר מנורת המאור (ס"ס רפ"ד דף תר"ב) ומכאן היה לו לרבינו יהונתן ז"ל להביא ולא מהיכן שהביא, וצ"ע.

ועיין לגאון רד"ל ז"ל בביאורו המופלא לפרקי רבי אליעזר (שם אות ע"ה) מה שכתב בזה, ותמהני שלא הרגיש ועמד שגירסת הילקוט שמעוני בדברי פרקי רבי אליעזר היא ארבעים יום, ולא כאשר לפנינו ארבעים שנה וכו"ל.

גם מה שכתב הרד"ל ז"ל לבאר: "ורחוק לפרש שבא לומר שנבואת יונה עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת נתקיימה, רק שנחשב להם יום לשנה". ולא הזכיר לדברי הגאון יערות דבש ז"ל שאכן כן פירש, ועוד עיין בדבריו שם (אות ע"ו וע"ז) וצ"ע.

ורבינו הגדול זצ"ל בספר תורת משה השלם על התורה דברים (דקס"ט ע"ב) כה כתב: "ואנשי נינוה לא נתמלאה סאתם ולא נתהפכו אז, אלא לאחר ג' שנים", והובא בספר אור זרוע לצדיק (דף תל"ג) ע"ש.

קרובי תשובה (ועל נינוה אמרו זאת), מפני שאין להם הרגש בזה שצריכה התשובה להיות מעומק לב, רק כדיבור שפתיו בלבד הוא כגונב ומרמה דעת העליונה, לכך קל לפניו, מה שאין כן בני ישראל שאין רוצין לרמות בוראן בפה ולא בלב רק רוצים לשוב באמת, וזה לא קל".

ובה כתב עוד בספרו פוקד עקרים (אות ד' ד"ה וזהו): "ואצל אומות העולם לא שייך תשובה דלא ניתנה אלא לישראל וכמו שאמרו במדרש תנחומא [פרשת האזינו ס"ד], ותשובת אנשי נינוה שנתקבלה היינו רק להצלת הפורענות לפי שעה, אבל עון עצמו אין נמחק וחוקק על עצמותם, כי אין להם הפתח לתשובה שבה' אחרונה הרומו לכנסת ישראל דרך להם נית"ן ע"ש. ועיין לו גם בספרו רסיסי לילה (אות נ"ד ד"ה ולרבי), ובספרו דברי סופרים (אות ל"ח ד"ה ובכל) ואכמ"ל.

ובהיותי בזה אביא מה שכתבתי זה רבות בשנים, דהנה רבינו הגדול הגאון רבי יהונתן אייבשיץ ז"ל בספרו יערות דבש ח"א (דרוש ד' דל"א ע"ד) כה כתב: "וכן היה הענין ביונה שניבא על נינוה "עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת" (יונה ג' ד'), כי אמת היו ימים הנקראים שנים, מגזרת "מים תהיה גאולתו" (ויקרא כ"ה כ"ט) ופירש רש"י שם ימים שנים, וכן היה בסוף ארבעים שנה אחר נבואתו, חלה נבואתו על נינוה כדבר נחום האלקושי, וכמו שבא מבואר בספר טוביה המקובל לנוצרים ולא לנו, שבסוף ארבעים שנה נחרבה נינוה, ואף שאינו מקובל לנו לכתבי קודש, מכל מקום הוא סיפור מעשה אמת", עד כאן דברי קדשו ז"ל.

ונעלם ממני מדוע הוצרך הגאון רבי יהונתן זצ"ל להביא ממרחק לחמו, ולהזדקק

לשבח לה' בזה, כי הגדיל חסדו אתנו מאוד בזה". [וצ"ב].

* * *

מדרש תנחומא (פרשת במדבר סי"א): "אמרו להם אומות העולם לישראל שובי שובי השולמית, הדבקי לנו ובואי אצלנו, ואנחנו עושין אתכם שלטונין דוכסין והגמונין, וישראל אומרינן להם מה תחזו בשולמית שמא כמחולת המחנים, שאנחנו חוטאים והוא מוחל לנו, ואומר לנו והיה מחניך קדוש".

ומדברי התנחומא כאן מתבאר דלגויים אין תשובה, וזאת תשובת כנסת ישראל השולמית לאומות העולם "שאנחנו חוטאים והוא מוחל לנו" ולא לדידכו, ויש להוסיף ולומר דהתנחומא כאן הולך לשיטתו שאין תשובה לגויים אומות העולם כמפורש בתנחומא (פרשת האזינו ס"ד): "עשה תשובה נושא לו פנים, יכול לכל - תלמוד לומר ישא ה' פניו אליך, ולא לאומות העולם", וכבר הארכתי הרבה בזה בחיבורי שובי השולמית ח"ב (סימן ט"ו) ועוד נתבאר בקונטרס מיוחד בס"ד.

ודע כי אדמו"ר מראדזמין ז"ל בספר ביכורי אבי"ב (ספר איכה דע"ז ע"ג) כתב: "אין הקב"ה חפץ באומות העולם שיעשו תשובה על כן יש להם עולם הזה" וכו' עש"ב, [וצ"ב].

ועוד ראיתי לו ספר ביכורי אבי"ב (פרשת אחרי): "מדרש ויקרא רבה (פכ"א ס"ד) "אורי בראש השנה, וישעי ביום הכיפורים, לפי ששרי אומות עולם באין ומקטריגין על ישראל לפני השי"ת אלו עובדי עבודה זרה ואלו עובדי עבודה זרה, אלו מגלי עריות ואלו מגלי עריות, אלו שופכים דמים ואלו שופכי דמים, מפני מה אלו יורדין לגיהנם, ואלו אין יורדין לגיהנם".

ובעניותי נעלם ממני מקור הדברים, כי בדברי רז"ל לא כתוב כן כנ"ל משם מדרש פרקי רבי אליעזר וצ"ב. [ואולי טעות הדפוס יש שם וצריך לומר לאחר מ' שנים ולא ככתוב ג' שנים].

עוד דבר חידוש ראיתי שם בספר יערות דבש ח"א (דרוש ה'): "ובזה תבינו מה שאמר תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגינו כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים וכו', וענין הפסוק כך, דיש להבין למה נעלם בתורה טעם ראש השנה, ונאמר סתם יום תרועה יהיה לכם, ולא נאמר בו טעם כי ישב אלהים למשפט, כאשר נאמר טעם ביום הכיפורים ויתר החגים.

אבל זהו לטובת ישראל, כי ידוע מה שאמרו רז"ל הטעם דלמה ברח יונה וביקש לכבוש נבואתו לנינוה, משום דאמר גוים נוחי תשובה הם, ויעוררו חימה על ישראל דהם מקשים ערפם לשוב, ולכך היה מוסר נפשו למות בשביל ישראל.

ובן הדבר, אילו הגוים היו יודעים ומרגישים כמונו שראש השנה יום הדין ופקודה לכל השנה, היו חוזרים בתשובה למאוד, והיה נפלא מעשיהם בכל ענינם, ועל ידי כך היה לישראל קטרוג מהשטן והיה חימה על ישראל, ולכך ה' העלים מהם יום הדין כדי שלא יחייבו לישראל, ולכך אילו היה כתוב בתורה, היה הדבר מתוודע להם, כי רוב אומות מאמינים בתורה שבכתב ומודים כי היא מה', ולכך העלים ה' ומסרו בתורה שבעל פה כי הוא יום דין, ובזה האומות פוקרים בו כנודע, וזה לטובתינו, ולכך אמר דוד מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטי לישראל, לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום, שהעלים מאתם יום המוגבל לחוק ומשפט, ולכך הללויה, כי עלינו

עשה תשובה הוא מיורדי גיהנם, ואם עשה תשובה אם כן יש חילוק, הגוי לא עשה תשובה, רק יכול לומר דמיירי שהגוי גם כן עשה תשובה, וליכא למימר כיון דתשובה הוא מתרי"ג מצות, על כן אין מועיל בהם תשובה, זה אינו, דהא רואין בנינוה הועילה תשובה בגוים כשהוכיח להם יונה הנביא, ויש לומר אף שלא קבלו התורה, אף על פי כן מועילה בהם תשובה על שבע מצוות שלהן".

והרבה יש לעמוד בדבריו הקדושים ז"ל, כמו שיראה המעיין, ולא ידעתי מדוע לא הזכיר דברי רבותינו ז"ל במדרש תנחומא דבגוי לא מהני תשובה כנ"ל, ועוד עיין בזה לגאון מחארקוב ז"ל בביאורו לירושלמי ברכות פ"ט מהדורתו (ירושלים תשי"ד דל"ב ע"א) ואכמ"ל.

והנה הכא מיירי בכל שנה ושנה אורי בראש השנה והשרים מקטרגים, וקשה איך שייד ישראל עובדי עבודה זרה, בשלמא בים סוף כתבו דמסטינים היו מקטרגים שלא יעשה השי"ת לישראל נס גדול כזה ליבקע הים, וגם המצרים יטבעו, היו מקטרגים הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה מחמת שהיו ישראל במצרים בין עובדי עבודה זרה, ועדיין לא ידעו היטב מהשי"ת, אבל עתה איך יש ישראל עובדי עבודה זרה, וגם אם ח"ו יזדמן כופר אחד - הוא גם כן בגיהנם, אבל הגויים כולם עובדי עבודה זרה הן, אם כן מאי דמיון יש, בשלמא שופכי דמים גם הם לא כולם, אבל עובדי עבודה זרה כולם המה.

ובלאו הכי קשה דמקטרגין אלו שופכי דמים ואלו שופכי דמים, קשה אם ישראל לא